

УДК 658.012.8

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Іванюта Т.М.

Національний університет харчових технологій

Вступ. Сьогодні перед підприємствами України постало питання, що полягає у певному протиріччі між необхідністю інтегруватися у світову економіку, з одного боку, та захистом свого внутрішнього ринку, власного виробництва і національних інтересів, з іншого.

Тож лише створення власної системи економічної безпеки дасть можливість уникнути можливих руйнівних наслідків швидкого відкриття національної економіки, забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, захистити їх від нищівного впливу кризових ситуацій й ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансовими та економічними структурами.

Слід зазначити, що найбільшу увагу питанням розробки теорії системи економічної безпеки підприємства приділяють В.П. Мак-Мак Ярочкін В.І., Грунін О.А. та Грунін С.О., Н Потапова, Чернявський А.А., Г. Лянний, І.М. Кузнецов та інші[1-9].

Але в науковій літературі, що стосується економіки, підприємництва та безпеки зокрема, система економічної безпеки, її поняття, елементи, функцій, завдання та структура наводиться не завжди повно та чітко.

Постановка завдання. Отже, виходячи з вимог ринку та умов сучасного ведення бізнесу для вітчизняних господарюючих суб'єктів необхідним та надзвичайно актуальним є розроблення системи економічної безпеки підприємства.

Метою даної наукової роботи є узагальнення поглядів науковців та удосконалення системи економічної безпеки підприємства, що відповідатиме вимогам господарюючого суб'єкта в сучасних жорстких умовах господарювання.

Результати. В даний час не існує однозначного розуміння «системи безпеки підприємства». Так В.П. Мак-Мак в своїй праці «Служба безопасности предприятия. Организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности» зазначає, що система безпеки підприємства включає наукову теорію безпеки, політику та стратегію безпеки, засоби та методи забезпечення безпеки та концепцію безпеки підприємства [3]. На нашу думку, система безпеки підприємства повинна базуватися на науковій теорії безпеки, розробляти політику, концепцію та стратегію безпеки, та реалізовувати їх застосовуючи різноманітні засоби і методи.

В.І. Ярочкін бачить систему безпеки як організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів та заходів, що забезпечують

захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [7]. Це визначення наближається до системного підходу, але не враховує взаємозв'язок окремих елементів.

На думку Груніна О.А. та Груніна С.О., система безпеки підприємства являє собою обмежену множину взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства и досягнення ним цілей бізнесу. Складовими елементами такої системи автори подають об'єкт та суб'єкт безпеки, механізм забезпечення безпеки, а також практичні дії щодо забезпечення безпеки [1]. Але, на нашу думку, таке представлення більше підходить для механізму економічної безпеки підприємства.

В статті Наталії Потапової до головних елементів системи безпеки господарюючого суб'єкта віднесені наступні засоби та методи [9]:

1. організаційно-правові (перелік організаційних норм та правил, що регламентують весь технологічний цикл роботи компанії);
2. інженерно-технічні (апаратура та комунікації, пристосування, конструкції, а також порядок їх використання для виявлення загроз);
3. інформаційно-технологічні (стосуються сфери захисту електронної інформаційної мережі);
4. оперативно-технічні (призначені для прихованого, конспіративного контролю за діями людей та інформацією, що здійснюють істотний вплив на безпеку компанії, її персонал та технології роботи);
5. морально-психологічні (заходи щодо роботи зі співробітниками, відомості та дії яких здійснюють або можуть здійснити вплив на безпеку);
6. спеціальні (використовуються для отримання, збирання та аналізу інформації про конкурентів та фірми, що є джерелом небезпеки для підприємства).

Ми вважаємо, що таке бачення системи безпеки підприємства відповідає сучасному стану найкращого забезпечення безпеки на найбільших та найуспішніших підприємствах України та Росії. Але водночас, на нашу думку, така система не забезпечує повноцінний комплексний захист господарюючого суб'єкта, оскільки охоплює лише деякі аспекти економічної безпеки підприємства. В даній системі недостатньо приділено уваги наступному:

- діловодству та контролю за секретними документами;
- захисту комерційної таємниці;
- інформаційному забезпеченню;
- нормативно-правовій документації щодо комерційної таємниці;
- пропагандиському забезпеченню.

В роботах А.А. Чернявського [6] та Г. Ляного [8] знайшла відображення система заходів щодо захисту підприємництва, яка визначається як комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних, пропагандиських, а також (лише А.А. Чернявського) правових, спеціальних, та соціально-психологічних заходів,

спрямованих на якісний захист суб'єкта підприємництва від зовнішніх та внутрішніх загроз.

А.А. Чернявського включає в систему заходів основні і допоміжні підсистеми [6]:

- основні підсистеми: внутрішня безпека; безпека будівель; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; комп'ютерна безпека; захист комерційної інформації; психолого-соціологічна; протипожежна безпека; безпека перевезень; економічна розвідка; інформаційно-аналітична; радіаційно-хімічна безпека; пропагандистське забезпечення; експертна перевірка механізму системи безпеки;

- допоміжні підсистеми: дії в критичних ситуаціях; нормативні акти служби безпеки; нормативні акти персоналу об'єкту; режим зустрічей і переговорів з потенційними замовниками і партнерами; взаємодія з правоохоронними органами; навчання персоналу об'єкту; навчання працівників служби безпеки.

На нашу думку допоміжні підсистеми, а також «експертна перевірка механізму системи безпеки» із основних підсистем не є підсистемами в класичному понятті, а відображають необхідні дії, що спрямовані на забезпечення безпеки, та нормативні акти щодо внутрішньої безпеки підприємства.

Схоже бачення системи економічної безпеки підприємства має й Г.Ляний [8], але він не виокремлює основні та допоміжні підсистеми, а також додає деякі складові: захист комерційної таємниці та конфіденційної інформації; комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будівель та споруд; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; безпека господарсько-договірної діяльності; безпека перевезення вантажів та осіб; безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей та переговорів; протипожежна безпека; екологічна безпека; радіаційно-хімічна безпека; конкурентна розвідка; інформаційно-аналітична робота; пропагандистське забезпечення, соціально-психологічна, попереджувально-профілактична робота серед персоналу та його навчання щодо економічної безпеки; експертна перевірка механізму системи безпеки.

Г.Ляний розглядає систему економічної безпеки з точки зору практичного застосування, оскільки на момент написання даної праці він був директором агентства безпеки бізнесу.

Створення системи безпеки підприємства та організація її успішного функціонування повинні ґрунтуватись на методологічних основах наукової теорії безпеки. Повинні бути визначені цілі системи безпеки підприємства: що необхідно здійснити, чого слід досягти; які завдання необхідно вирішити для досягнення поставлених цілей; які основні функції системи безпеки підприємства – визначити коло діяльності цієї системи, напрямки побудови. Система безпеки будується на основі певних наукових принципів. Все це слугує методологічною основою створення системи безпеки підприємства.

Метою створення та діяльності системи безпеки є своєчасне виявлення та запобігання як зовнішнім, так і внутрішнім небезпекам та загрозам, забезпечення стабільної діяльності, ефективного використання можливостей і розвитку підприємства. Досягнути поставленої цілі можна за допомогою вирішення цілого комплексу завдань (табл. 1).

Бачення науковців стосовно переважної більшості завдань однотайні, хоча деякі автори об'єднують декілька завдань в одне. Однакові бачення стосуються завдань щодо забезпечення безпосередньо заходів безпеки підприємства, а відмінності становить включення завдань щодо:

- вивчення конкурентів, партнерів, клієнтів;
- захисту законних прав та інтересів підприємства та співробітників;
- збереження матеріальних цінностей;
- відшкодування моральних та матеріальних збитків;
- добування інформації для відпрацювання оптимальних управлінських рішень.

Завдання системи економічної безпеки підприємства

№	Завдання	Автори			
		Чернявський А.А.	Грунін О.А., Грунін С.О.	Ляний Г.	Кузнєцов І.М.
1	2	3	4	5	6
1	Захист законних прав та інтересів підприємства та його співробітників	+		+	
2	Вчасне виявлення можливого спрямування до об'єкта захисту та його співробітників	+		+	+
3	Вивчення партнерів, клієнтів та конкурентів	+		+	+
4	Виявлення, попередження та прискання можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників об'єкта захисту на шкоду його безпеці	+		+	+
5	Забезпечення збереження матеріальних цінностей та відомостей, що складають комерційну таємницю підприємства	+		+	
6	Добування інформації для відпрацювання оптимальних управлінських рішень щодо питань стратегії і тактики економічної діяльності	+		+	+
7	Фізична та технічна охорона будівель, споруд, території та транспортних засобів	+		+	
8	Формування в засобах масової інформації, у партнерів та клієнтів сприятливої думки про підприємство, що сприятиме реалізації його планів економічної діяльності	+		+	+
9	Відшкодування матеріальної та моральної шкоди, нанесеної в результаті неправомірних дій організацій та окремих осіб по відношенню до об'єкта захисту	+		+	
10	Контроль за ефективністю функціонування системи безпеки підприємства	+		+	+
11	Збирання, аналіз, оцінка даних та прогнозування розвитку ситуації				
12	Недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності та окремих осіб з протиправними намірами			+	+
13	Протидія технічному проникненню в злочинних цілях			+	+

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
14	Захист співробітників підприємства від насильницьких посягань			+	
15	Виявлення реальних та прогнозування потенційних небезпек та загроз		+		
16	Знаходження способів запобігання небезпекам та загрозам		+		
17	Знаходження сил та засобів, необхідних для забезпечення безпеки підприємства		+		
18	Організація взаємодії з правоохоронними та контрольними органами з метою запобігання та прискання правопорушень, направлених проти інтересів підприємства		+		
19	Створення власної служби безпеки підприємства, що відповідає небезпекам та загрозам,		+		
20	Виявлення причин та обставин, що сприяють витіканню цінної інформації				+
21	Участь в аналізі, розробці та впровадженні комплексних економічних та науково обґрунтованих заходів щодо захисту інтересів підприємства				+

Джерело: складено автором на основі [1,5,6,8]

На нашу думку, всі зазначені у табл. 1 завдання варто перегрупувати, а також деякі додати, що дасть змогу комплексно забезпечити досягнення мети створення системи економічної безпеки підприємства. Отже, на наш погляд, основними завданнями є:

- відшкодування матеріальних та моральних збитків завданих підприємству;
- вивчення та оцінка партнерів, конкурентів, клієнтів (наявних та потенційних);
- передбачення, виявлення можливих загроз та небезпек;
- пошук шляхів зниження впливу дестабілізуючих чинників та підвищення ефективності використання можливостей;
- фізична та технічна охорона об'єктів підприємства, персоналу;
- забезпечення збереження секретної інформації;
- добування інформації для відпрацювання управлінських рішень;
- організація консультативної підтримки;
- відпрацювання оптимальних варіантів прийняття рішень;
- створення сприятливої думки про підприємство.

Система економічної безпеки підприємства будується на певних принципах. Найбільш важливі з них [1,6,8]: комплексність, або системність; вчасність; безперервність; законність; плановість; економність; повага прав

та свобод; розумна достатність; взаємодія; компетентність; поєднання гласності та конфіденційності.

Виходячи з вищенаведеного, можна запропонувати наступні основні напрямки побудови системи безпеки компанії [2]:

1. Економічна розвідка – добування вчасної інформації для відпрацювання керівництвом підприємства найбільш раціональних управлінських рішень щодо питань фінансово-господарської діяльності, які відповідатимуть ситуації, що склалась, стратегічним цілям та оперативним завданням та дозволяють уникнути невдач в діяльності. Збирання, аналіз та обробка такої інформації є найбільш важливим не лише для системи забезпечення безпеки, але й маркетингу, оскільки на її основі відпрацьовується політика підприємства.
2. Економічна контррозвідка та внутрішня безпека:
 - протидія внутрішній корупції, спробам нанесення шкоди компанії її співробітниками (некомпетентність, несумлінність виконання обов'язків, крадіжки);
 - проведення службових розслідувань фактів нанесення шкоди;
 - протидія кримінальним загрозам;
 - виявлення каналів витікання інформації, фактів промислового шпигунства серед працівників;
 - перевірка лояльності персоналу об'єкта та осіб, що влаштовуються на роботу на дане підприємство;
 - забезпечення фізичної безпеки керівництва, персоналу та об'єктів (силове та оперативне);
 - попередження негативних процесів серед колективу підприємства, що може призвести до надзвичайних ситуацій
3. Інформаційно-аналітична робота – забезпечення впорядкованого накопичення, науково-обґрунтованого узагальнення та аналізу інформації;
4. Інформаційна безпека – забезпечення захисту відомостей, що складають комерційну таємницю, та життєво важливих для діяльності підприємства:
 - забезпечення спеціального діловодства та режимних заходів щодо роботи з конфіденційною інформацією;
 - протидія технічним розвідкам;
 - забезпечення безпеки інформації при роботі в комп'ютерних мережах;
 - забезпечення безпеки зв'язку
5. Взаємодія з правоохоронними органами та владними структурами;

6. Навчання персоналу щодо забезпечення безпеки компанії;
7. Пропагандиське забезпечення політики підприємства.

При побудові системи економічної безпеки підприємства, слід визначити її основні характеристики, що відображені на рис. 1

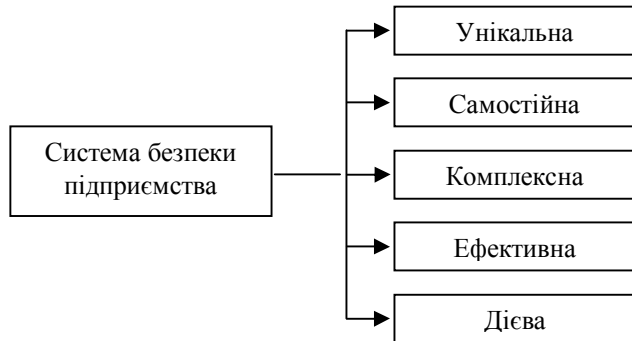

Рис. 1 Основні характеристики система економічної безпеки підприємства [вдосконалено автором]

Система економічної безпеки підприємства не може бути шаблонною. Вона має бути унікальною на кожному підприємстві, оскільки залежить від особливостей кожного підприємства (рівня розвитку, структури, величини, виробничого потенціалу та ефективності його використання, напрямку діяльності, кваліфікації кадрів, виробничої дисципліни, конкурентного середовища, місця розташування, ризикованості виробництва, наявності секретних матеріалів та ступеню їх секретності тощо) [1].

Система безпеки підприємства повинна бути самостійною, відокремленою від аналогічних систем інших виробничих одиниць. Але її відокремленість відносна. Багато завдань, які постають перед системою безпеки підприємства, не можуть бути виконані самостійно, без необхідних рішень, що приймаються на більш високому рівні та передусім на державному. Служба безпеки конкретного підприємства залежить також від активності протидії служб безпеки конкурентів та в першу чергу від їх розвідувальних підрозділів. Вона створюється та функціонує на основі прийнятих законодавчих в країні актів, наявності та можливості придбати засоби захисту, рівня підготовки та кваліфікації кадрів тощо [1].

Система безпеки підприємства повинна бути комплексною. Вона покликана забезпечити безпеку економічну, науково-технічну, кадрову, інтелектуальну екологічну, інформаційну, фізичну, техногенну, пожежну, зв'язку тощо. Враховуючи вище перераховане, до складу системи економічної безпеки повинні входити відповідні елементи, органи, сили,

засоби. Лише комплексність системи економічної безпеки може забезпечити відповідну надійність безпеки підприємства [1].

Система безпеки підприємства повинна бути ефективною, тобто ефект від її діяльності повинен перевищувати здійснені витрати. Ефект в даному випадку може визначатись як додатковий прибуток, економія засобів (ресурсів), зниження збитків, оптимізація ризиків, запобігання матеріальній і моральній шкоді.

Система економічної безпеки має бути дієвою, тобто такою яка реально здатна діяти, і вирішувати поставлені перед нею завдання.

Але, на нашу думку, основними положеннями оптимальної системи економічної безпеки підприємства є дієвість та ефективність, оскільки унікальність, самостійність та комплексність системи економічної безпеки не дає жодної гарантії, що ця система буде діяти, окрім того, діяти ефективно [4].

Аналіз наведених вимог до роботи системи безпеки підприємства дозволив побудувати ефективну систему, що відповідає принципам, завданням, основним напрямкам побудови та характеристикам (рис. 2).

Автором виділено основні та допоміжні системи, підсистеми та їх елементи, врахування яких дозволять в подальшому побудувати ефективну систему безпеки підприємства.

Так до основних систем виділено «інформаційне забезпечення», «безпеку об'єктів» та «безпеку іміджу», які в свою чергу містять системи та підсистеми та елементи. До допоміжних виділено системи та підсистеми, які забезпечують нормальне функціонування основних систем та підсистем. Зокрема до таких віднесено системи «реагування», «навчання», «запобігання» та «нормативно-правового забезпечення».

В свою чергу така система безпеки підприємства повинна передбачати обов'язкову експертну перевірку ефективності функціонування. Але таку перевірку неможна включати в систему безпеки підприємства, оскільки вона повинна бути неупередженою і реально відображати всі наявні недоліки системи, що перевіряється. Постійний незалежний моніторинг може забезпечити ефективність діяльності системи безпеки підприємства.

Висновки. Отже, в даній науковій праці автором проаналізовано та узагальнено погляди науковців щодо теорії побудови системи економічної безпеки підприємства, а також на основі розглянутих наукових позицій запропоновано власне бачення системи економічної безпеки господарюючого суб'єкта, що відповідатиме вимогам ведення бізнесу в сучасних умовах.

Рис. 2. Система безпеки підприємства [розроблено автором]

Список використаних літературних джерел

1. Грунин О.А., Грунин С.О., Экономическая безопасность организации – СПб.:Питер, 2002. –160 с.
2. Доронин А.И., Бизнес-разведка.–М.: Издательство «Ось-89», 2002.–288с.
3. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия. Организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности. — М.: Мир безопасности, 1999.
4. Иванюта Т.М., Заїнчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. –К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
5. Кузнецов И.Н., Бизнес-безопасность. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2007. – 416 с.
6. Чернявский А. А. Безопасность предпринимательской деятельности. Конспект лекций. — К.: МАУП, 1998. — 124 с;
7. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы. — М.: Ось-89,1997.
8. <http://intel2b.wordpress.com/2009/08/15/>
9. www.connect.ru/article.asp?id=4350